

TABIATNI MUHOFAZA QILISHDA DAVLAT ORGANLARINING O'RNI

Saminov Shohjahon Sharifjon o'g'li

Toshkent davlat transport universiteti

“Siyosatshunoslik” yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Rezyume

Annotatsiya: Bugungi kunda insonlarning tabiatga bo‘lgan ehtiyoji ortib bormoqda va uni asrash davlat va huquq idoralari tomonidan himoyaga olinmoqda, lekin ko‘p hollarda tabiat himoyasi qiyinlashib bormoqda. Shu sababdan respublikamizda ekologiya huquqi degan soha paydo bo‘ldi va bu borada ko‘plab ijobiy ishlar olib borilmoqda. Atrof tabiiy muhitni ifloslantirganlik uchun to‘lanadigan haq yoki javobgarlik jarimalari respublika hududida barcha jamoat tashkilotlari va yakka shaxslar uchun ham amal qiladi. Maqolada bu haqida keng to‘xtaldik.

Kalit so‘zlar: Akt, farmon, qaror, yo‘riqnama, qo‘riqxonona, buyurtma, ruxsatnoma, limit, litsenziya, “Qizil kitob”.

РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ В ОХРАНЕ ПРИРОДЫ

Резюме

Аннотация: Сегодня потребность людей в природе возрастает, а ее охрана находится под охраной государственных и юридических органов, однако во многих случаях охрана природы становится все более сложной. По этой причине в нашей республике появилась область экологического права, и в этом направлении проводится много позитивных работ. Сборы или штрафы за загрязнение окружающей среды действуют для всех общественных организаций и частных лиц на территории республики. Об этом мы подробно говорили в статье.

Ключевые слова: Акт, указ, постановление, инструкция, резерв, приказ, разрешение, лимит, лицензия, “Красная книга”.

ROLE OF STATE BODIES IN NATURE PROTECTION

Resume

Abstract: Today, people's need for nature is increasing, and its protection is being protected by the state and legal authorities, but in many cases, nature protection is becoming more difficult. For this reason, the field of environmental law has appeared in our republic, and many positive works are being carried out in this regard. Fees or liability fines for polluting the natural environment are valid for all public organizations and individuals in the territory of the republic. We discussed this in detail in the article.

Key words: Act, decree, decision, instruction, reserve, order, permit, limit, license, “Red Book”.

Kirish. Keyingi paytlarda insonlar tabiatga shunchalik aralashib ketdiki, tabiatni muhofaza qilish va uni asrash uchun endilikda davlat va huquq idoralari aralashmasa, ko‘p hollarda tabiatni himoyasi qiyinlashib qoldi. Ana shulardan kelib chiqib, respublikamizda ekologiya huquqi degan soha paydo bo‘ldi va bu borada keng ko‘lamda ishlar boshlandi.

Asosiy qism. Ekologiya huquqi – tabiat, jamiyat va insonlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni tartibga soluvchi O‘zbekiston Respublikasi huquq tizimining mustaqil sohasidir. Ushbu o‘zaro munosabatlar insoniyat uchun bir tomondan, tabiiy muhit (tabiiy resurs)ning alohida tarkibiy qismlaridan foydalanish, ikkinchi tomondan esa ularni bu faoliyatning zararli oqibatlaridan muhofaza qilish imkonini beradi. Ekologiya huquqini atrof tabiiy muhitini saqlash, tiklash va yaxshilash maqsadida jamiyat va tabiatning o‘zaro bog‘liqligi munosabatlarini tartibga soluvchi huquqiy normalarning yaxlit bir tizimi, deb tushunish mumkin bo‘ladi.

Ekologiya huquqining manbalari deganda, uni ifoda etilishining tashqi shakli tushuniladi. Ular jumlasiga normativ aktlar va normativ shartnomalar kiradi. Ekologiya huquqining manbalari vakolatli davlat organlari tomonidan qabul qilinadigan aktlar, qonunlar, farmonlar, qarorlar, yo‘riqnomalar va boshqalardir. Manbalar ichida eng muhim normativ akt sifatida O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va ekologik munosabatlarni tartibga soluvchi qonunlarni alohida ko‘rsatish mumkin. Yana bir muhim hujjat bu – (tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitni himoya qilishni huquqiy tartibga solishning asosiy yo‘nalishlarini belgilab beruvchi) O‘zbekiston Respublikasining “Tabiatni muhofaza qilish to‘g‘risidagi“ Qonuni hisoblanadi.

Alohida joylarni yoki ma‘lum bir biologik turlarni muhofaza qilish maqsadida ba‘zan qo‘riqxonalar yoki buyurtmalar tuzish orqali ularni saqlab qolish yoki asrash mumkin.

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va ekologik qonunlar fuqarolarning hayoti va sog‘ligi uchun qulay tabiiy muhitga bo‘lgan huquqlarini mustahkamlaydi hamda uni ta‘minlanishiga kafolat beradi.

Mamlakatning tashqi va ichki ekologik siyosatini jahon talablari doirasida olib borishda qonuniy hujjatlar hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda 120 dan ortiq qonun va qonun osti hujjatlari, qaror hamda ichki va xalqaro dasturlar qabul qilindi.

Ekologik qonunchilik bir necha darajalarni o‘z ichiga oladi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining normalari ekologik qonunchilikning asosini tashkil qiladi. 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi

asosiy qonun hujjati hisoblanib, hamma uchun majburiy va oliy yuridik kuchga egadir. Atrof-muhitni muhofaza qilish masalalari Konstitutsiyaning 50, 54, 55 va 100-moddalarida berilgan. Konstitutsiyaning 50-moddasida “Fuqarolar atrof-tabiiy muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo‘lishga majburdirlar” deb ta’kidlanadi. Ushbu talabga ko‘ra, O‘zbekistonning har bir fuqarosi atrof tabiiy muhitni muhofaza qilishi hamda tabiiy boyliklardan oqilona foydalanish talablariga to‘la amal qilishi shartdir.

Asosiy qonunning 54-moddasiga ko‘ra, jamiyatning iqtisodiy negizlaridan biri bo‘lgan mulkiy munosabatlar bozor iqtisodiyoti qonuniyatlariga mos ravishda e’tirof etiladi. Lekin mulkdor o‘z hohishicha unga egalik qilishi, foydalanishi va uni tasarruf etishi hech qachon ekologik muhitga, ya’ni atrof-muhit holatiga zarar yetkazmasligi kerak.

Konstitutsiyaning 55-moddasiga muvofiq, “Yer, yer osti boyliklari, suv, o‘simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy zahiralari umummilliy boylikdir, ulardan oqilona foydalanish zarur va ular davlat muhofazasidir”.

Konstitutsiyaning 100-moddasida birinchi marta shahar, tuman, viloyat mahalliy hokimiyatlariga o‘z ma’muriy-hududiy bo‘linmalarida atrof-muhitni muhofaza qilishning huquqiy asoslariga amal etgan holda tabiiy resurslardan haq olib va maxsus ruxsatnomalar asosida egalik qilishga, foydalanish yoki ijaraga olish huquqi beriladi. Tabiiy resurslardan foydalanishda maxsus me’yorlar (limit) belgilanadi. Tabiatdan foydalanishning ijaraga olish, litsenziya, shartnoma va boshqa shakllari mavjud. Tabiatdan foydalanish talab va me’yorlar darajasida bo‘lmasa, ruxsatnomalar va ijara shartnomalari bekor qilinadi, shuningdek, tabiatga zarar yetkazgan shaxs yoki tashkilot ushbu zararlarni qoplashga majbur bo‘ladi.

Tabiat va uning resurslaridan foydalanish hamda muhofaza qilish borasida sanoat, transport va xalq xo‘jaligidagi boshqa tarmoqlarning huquqiy tartib va qoidalar asosida ish olib borishi katta ahamiyatga egadir.

Atrof-muhit va inson salomatligiga zarar yetkazadigan faoliyat, ekologik qonunbuzarliklar uchun mansabdor shaxslar va fuqarolar O‘zbekiston Respublikasi qonunlariga muvofiq, intizomiy, fuqaroviy, ma’muriy va jinoiy javobgarlikka tortilishi mumkin. Ekologiya sohasida huquqbuzarlik sodir etilganda quyidagi ma’muriy jazo choralari qo‘llanilishi mumkin:

- 1) jarima;
- 2) ma’muriy huquqbuzarlikni sodir etish quroli hisoblangan yoki bevosita shunday narsa bo‘lgan ashyoni musodara qilish;
- 3) muayyan shaxsni unga berilgan maxsus huquqdan (masalalarni hal qilish huquqidan) mahrum etish.

Ekologiya sohasidagi ijtimoiy xavfli, og‘ir oqibatlariga olib keladigan qonunbuzarliklar uchun mansabdor shaxslar va fuqarolar jinoiy javobgarlikka tortilishi mumkin.

Tabiatdan foydalanish talablarini qo‘pol buzish, atrof-muhitning ifloslanishi oqibatida aholining ommaviy kasallanishi yoxud nobud bo‘lishi; hayvonlar, parrandalar, baliqlarning qirilib ketishi; suv yoki suv havzalaridan foydalanish tartibini buzish; “Qizil kitob”ga kiritilgan turlarni nobud qilish va boshqalar shunday jinoyatlarga kiradi.

Ekologik jinoyat sodir etishda aybli deb topilgan shaxslarga nisbatan quyidagi jazolarni belgilash mumkin:

- jarima;
- foydalanish huquqidan mahrum etish;
- ahloq tuzatish ishlari;
- ozodlikdan mahrum etish.
- ayrim hollarda lozim bo‘lsa, mol-mulkini musodara qilish mumkin.

Tabiatni muhofaza qilish va uni asrash, kelgusi avlodlarga yetkazish bugungi kunda respublika hududida yashovchi har bir inson hayotidagi muhim vazifalarning biri hisoblanadi.

Tabiatni muhofaza qilish bo‘yicha respublika boshqaruv organlarida faoliyat ko‘rsatayotgan har bir rahbar xodimning o‘z vakolatlari bor. Shuningdek, belgilangan ishlarining amalga oshishida va bajarilishida respublikamiz Prezidenti quyidagi vakolatlarga ega:

- ekologik xavfsiz muhitni ta‘minlash uchun zarur chora tadbirlarni ko‘radi;
- ekologiya sohasidagi qonunlarni imzolaydi va shunga oid farmon va farmoyish hamda qarorlar qabul qiladi, ekologik qonun me‘yorlarini buzuvchi davlat hokimiyati va boshqaruv organlarining hujjatlarini bekor qiladi;

- Oliy Majlisga Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi raisi lavozimi tasdig‘iga nomzod taqdim etadi;

- ekologik inqiroz yoki talofat ko‘rgan hududlarda qisman yoki butunlay favqulodda holat joriy etadi;

- respublika ichida va xalqaro ekologik siyosatga doir vakolatlarni amalga oshiradi.

Ekologik vakolat respublika Oliy Majlisiga ham berilgan, ular o‘z imkoniyatlaridan kelib chiqib harakat qiladi.

Tabiatni muhofaza qilish ishlari uchun barcha viloyatlardagi hokimiyatlar ham baravar vakolatlidir, har bir hokimlik o‘z hududidagi imkoniyatlar, tuproq, iqlim, suv, yaylov, o‘rmon xo‘jaligi hamda qayta ishlash va sanoat korxonalari mavjudligidan kelib chiqib, o‘z ishlarini amalga oshiradi:

- o‘zlariga tegishli hududlarda tabiat muhofazasi uchun yo‘nalishlarni belgilaydi, mintaqaviy yoki hududiy ekologik dasturlarni ishlab chiqadi va tasdiqlaydi;

- mahalliy tabiiy kadastrni amalga oshirib, undan foydalanilganlik va ifloslantirganlik uchun to‘lovlarni amalga oshiradi;

-tabiatni muhofaza qilish uchun zarur bo'lgan moddiy texnik vositalar ta'minotini yo'lga qo'yadi;

-tabiiy resurslardan foydalanish, sanoat, maishiy chiqitlarni tashlash yoki ko'mishga ruxsat beradi va ularni bekor qiladi;

-o'z hududidagi korxonalarining ekologik faoliyatini zarur paytda to'xtatib qo'yadi;

-ekologik me'yoriy hujjatlarni qabul qiladi, Konstitusiyaga va qonunlarga zid kelmaydigan boshqa ekologik vakolatlarni amalga oshiradi.

Atrof-tabiiy muhitni muhofaza qilishdagi davlat boshqaruvini Vazirlar Mahkamasi, Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi va mahalliy organlar bajaradi.

Bir qator vazirliklar va muassasalar, korxonalarda tabiatni muhofaza qilishni boshqarish bo'limlari ish olib boradi.

O'zbekistonda atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha bosh ijro etuvchi organ Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi bo'lib, u bevosita Oliy Majlis Senatiga bo'ysunadi. Qo'mitaning vakolatlariga quyidagilar kiradi:

-vazirliklar, idoralar, korxonalar va fuqarolar, tabiatni muhofaza qilish haqidagi qonun hujjatlariga rioya etishlari ustidan davlat nazoratini amalga oshiradi;

-tabiatni muhofaza qilish dasturlarini ishlab chiqadi;

-davlat ekologiya ekspertizasini o'tkazadi;

-atrof-muhit sifati me'yorlarini tasdiqlaydi;

-ifloslantiruvchi moddalarni havoga chiqarib tashlash va suvga oqizish, shuningdek, chiqindilarni joylashtirishga ruxsatnomalar beradi va ularni bekor qiladi;

-tabiatni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan foydalanish va ularni qayta tiklash ustidan davlat nazoratini amalga oshiradi;

-tabiatni muhofaza qilish va tabiiy resurslarni tejash borasida yagona siyosatni ishlab chiqaradi hamda amalga oshiradi;

-atrof-muhit ekologik holatining qulay bo'lishini ta'minlaydi va ekologik muhitni sog'lomlashtiradi.

Atrof tabiiy muhitni ifloslantirganlik uchun to'lanadigan haq yoki javobgarlik jarimalari respublika hududida barcha jamoat tashkilotlari va yakka shaxslar uchun ham amal qiladi. Tashlanadigan katta miqdordagi chiqindining avval joyi va uning ekologik xavfsizligi aniqlanmas ekan, buning uchun katta miqdordagi jarima to'lanadi.

Xulosa va takliflar: Ekologik muammolar va favqulodda vaziyatlar masalasi O'zbekiston Respublikasida davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Bu sohaga oid ko'plab qonun va qarorlar ishlab chiqilgan, davlat dasturi qabul qilingan.

Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish va undan foydalanishni siyosat darajasida yo'naltirish uchun Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish qo'mitasining nomi yangilandi va mamlakatda ekologik konsepsiyani rivojlantirish

dasturi ishlab chiqildi. Buxoro viloyati Kogon tumani chiqindilarni qayta ishlash klaster asosida tashkil qilindi va arzon xom-ashyolardan aholi ehtiyoji zarur bo'lgan mahsulotlarni ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi va bu boradagi barcha ishlar Respublika Prezidentining 2017-2021-yillar uchun Harakatlar strategiyasi asosida olib borilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh. M. 2017—2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha HAKAKATLAR STRATEGIYASI.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning "Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi Farmoni. 21-aprel 2017-yil, Toshkent.
3. Акимов Т.А., Кузмин А.П., Хаскин В.В. Экология. Природа человек техника. М.: ЮНИТИ, 2001.
4. В.И.Вернадский. Биосфера и ноосфера. – М., 1989.
5. Нестеров П. М., Нестеров А. П. Экономика природо-пользования и рынок. М.: "ЮНИТИ", 2001.
6. Новиковиков Ю.В. Экология, окружающая среда и человек. — М., 2003.3.3.
7. D.Yo.Yormatova. Ekologiya. –T.: "Fan va texnologiya", 2012.
8. D.Yo.Yormatova. Ekologik monitoring. –T.: "Fan va texnologiya", 2011.
9. В.И.Коробкин, Л.В.Передельский. Экология для студентов.– Ростов-на-Дону: «Феникс», 2001.
- 10.Sa'dullaeva O.N Partiya matbuotida dasturda ifodalangan vazifalarning belgilanishi. "O'zbekiston matbuoti" jurnali. 2016-yil 4-son.